

М.А. ЛИТВИНЕНКО

Селекційно-генетичний інститут – Національний центр насіннезнавства та сортовивчення, Україна

ОСНОВНІ ВІХИ 100-РІЧНОГО ПЕРІОДУ РОЗВИТКУ ПРОГРАМ СЕЛЕКЦІЇ ПШЕНИЦІ М'ЯКОЇ ОЗИМОЇ У ВІДДІЛІ СЕЛЕКЦІЇ ТА НАСІННИЦТВА ПШЕНИЦІ СЕЛЕКЦІЙНО-ГЕНЕТИЧНОГО ІНСТИТУТУ

За 100-річний період (1916-2016) діяльності відділу зусиллями декількох поколінь селекціонерів А.А. Сапегіним (1928-1932), Ф.Г. Кириченком (1936-1986), М.А. Литвиненком (з 1986 р. до цього часу) – в результаті теоретичних та методичних розробок, залучення і створення оригінального генетичного матеріалу та здійснення 9 етапів розвитку селекційних програм, по суті, змінена природа пшеничної рослини: створено новий фізіолого-генетичний морфотип, генетичний потенціал врожайності сортів останньої, 9-ї сортозміни виріс у порівнянні з сортами перших сортозмін в 2,5-3 рази (з 30-40 до 100-120 ц/га); покращені хлібопекарські якості сортів до рівня екстрасильної пшениці; удосконалено ознаки і властивості стійкості до біотичних та абіотичних факторів.

За роки діяльності відділу створено більше 130 сортів різних типів, із яких 87 в різні роки були районовані чи занесені до державних Реєстрів і широко вирощувались в Україні та інших країнах на сумарній площі біля 220 млн га.

Наукова діяльність відділу з 1987 р. по теперішній час була спрямована на теоретичне обґрунтування і практичну реалізацію та розвиток нової програми селекції сортів озимої м'якої пшениці універсального типу. У результаті розроблено ряд нових теоретичних положень, створено вихідний матеріал, розроблені методи і виведені якісно нові сорти. В цю програму у зв'язку із новими вимогами виробництва та змінами клімату постійно вносяться корективи. За період з 1991р. по цей час (24 роки) передано на державне сортопробування 102 сорти універсального типу, з яких 67 (65,7%) були районовані чи занесені до державного Реєстру. Ці сорти в період останніх 24 років (1991-2015) висівались в Україні на сумарній площі 42 млн 356 тис. га з середньою прибавкою врожаю 0,4 т/га. Додатковий урожай від їхнього впровадження у виробництво склав сумарно близько 20 млн т високоякісного продовольчого зерна.

За ці роки було також занесено до Реєстру Російської Федерації – 12 сортів, Молдови – 11, Угорщини – 1, Туреччини – 5. Ці сорти впродовж зазначених років сумарно вирощувались за кордоном на площі біля 16 млн. га.

У цьому хлібному короваї праця, перш за все, колективу співробітників відділу селекції пшениці. Певну аналітичну роботу з оцінки номерів конкурсних сортовипробувань на стійкість до фітозахворювань на інфекційних фонах виконував відділ фітопатології; великий об'єм аналізів на технологічні показники якості зерна матеріалу сортовипробувань і методи седиментації, починаючи з селекційного розсадника, виконував відділ генетичних основ селекції, що відображено в співавторстві створених сортів.

УДК 633.1.631.527

С.П. ЛИФЕНКО, М.І. ЄРИНЯК

Селекційно-генетичний інститут – Національний центр насіннєзнавства та сортовивчення, Україна

МЕТОДИ І РЕЗУЛЬТАТИ СЕЛЕКЦІЇ СОРТІВ ІНТЕНСИВНОГО ТИПУ ПШЕНИЦІ М'ЯКОЇ ОЗИМОЇ В УМОВАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Історія селекції пшениці м'якої озимої в Селекційно-генетичному інституті повністю відображає історію селекції у більшості країн світу, де ця культура має суттєве економічне значення. Вона характеризується чітко вираженими етапами, серед яких мали найбільше значення: народна селекція та використання її результатів у наступній науково-методичній селекції; створення сортів з застосуванням різних типів гібридизації; застосування досягнень досліджень генетики, закономірностей онтогенезу, фітопатології та інше. Для всіх цих етапів була чітко виражена загальна тенденція – поступовий перехід від екстенсивного до напівінтенсивного та інтенсивного типів сортів. Інтенсивність сорту характеризується багатьма морфологічними, біологічними і господарсько корисними ознаками. Взагалі її можна визначити як здатність генотипу заступенем реалізації природних і агротехнічних чинників родючості.

На Півдні України найбільше значення мала поява сортів високоінтенсивного типу та короткостеблових генотипів (напівкарликових та низькорослих сортів). Першими на той час в Україні (тодішньому Союзі) були сорти Одеська 75 та Одеська напівкарликова – 1975 рік передачі на державне сортовипробування. Донором генів карликовості став штучний мутант Краснодарський Карлик 1. Сорти напівкарликового типу вперше досягли рівня урожайності 73-75 ц/га, перевершивши стандарт на 12-18 ц/га.

В ті роки, коли зберігався високий рівень природної родючості ґрунту і добрив було в достатній кількості, сорти напівкарликового типу з висотою рослин 70-75 см були кращими для вироб-